

«Պաշտպանական քաղաքականություն» և «ռազմական քաղաքականություն» հասկացությունների իմաստաբանական ու բովանդակային համառոտ վերլուծություն

Նորիկյան Ն.Գ.

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ (Երևան, Հայաստան)
norikyanpastaban@mail.ru

Վճռորոշ բառեր՝ պաշտպանական քաղաքականություն, ռազմական քաղաքականություն, զինված ուժեր, տարածքային ամբողջականություն, սպառնալիք, հայեցակարգ, ռազմավարություն, դոկտրին

Научно-контентный краткий анализ понятий "оборонная политика" и "военная политика"

Норикян Н. Г.

Институт философии, социологии и права
Национальной Академии Наук РА, соискатель (Армения, Ереван)
norikyanpastaban@mail.ru

Резюме: Одним из важных составляющих обеспечения национальной безопасности Республики Армения является оборонная политика, которая по сути касается всех сфер жизни государства и общества. В статье автором делается вывод, что сама военная политика может быть охарактеризована как часть оборонной политики, что в свою очередь направлено на подготовку вооруженных сил к отсрочке внешней вооруженной агрессии. Военная политика определяет деятельность управления вооруженными силами страны, набор вооружений, боевую и оперативную подготовку, кадровое планирование и другие системы.

Ключевые слова: оборонная политика, военная политика, вооруженные силы, территориальная целостность, угроза, концепция, стратегия, доктрина.

The Scientific-content Brief analysis of the Definitions "Defense Policy" and "Military Policy"

Norikyan N.G.

The Philosophy, Sociology and Law Institute
of the National Academy of Sciences of RA (Armenia, Yerevan)
norikyanpastaban@mail.ru

Abstract: One of the important components of ensuring the national security of the Republic of Armenia is the defense policy, which essentially applies to all spheres of life of the state and society. In the article, the author concludes that military policy itself can be described as part of a defense policy, which in turn is aimed at preparing the armed forces to postpone external armed aggression. Military policy defines the management of the country's armed forces, a set of weapons, combat and operational training, personnel planning and other systems.

Keywords: defense policy, military policy, armed forces, territorial integrity, threat, concept, strategy, doctrine.

Ժամանակակից պետության առջև առաջադրվող խնդիրների շարքում առանձնանում է պետության տարածքային ամբողջականության պահպանումը և ինքնիշխանության պաշտպանությունը: Այդ նպատակով պետությունն իրականացնում է մի շարք միջոցառումներ, որոնք ընդունված է անվանել պաշտպանության կազմակերպում: Պաշտպանության կազմակերպումն իրականացվում է այդ

բնագավառում համարժեք քաղաքականության միջոցով, որը հանդիսանում է պետաիշխանական ընդհանուր համակարգի ու անվտանգային քաղաքականության առանձին ոլորտ: ՀՀ անվտանգային անկայուն միջավայրը, պետության և հասարակության առջև ծառայած մարտահրավերները, դրանցից բխող արտաքին, այդ թվում՝ անմիջական ռազմական բնույթի սպառնալիքները պահան-

ջում են ունենալ հուսալի պաշտպանության համակարգ, որը ենթակա է համադասման նախաձեռնողական արտաքին դիվանագիտության հետ¹:

Ազգային անվտանգության, ինչպես նաև պետական կյանքի մյուս ոլորտներում մշտապես անհրաժեշտ կազմակերպչական աշխատանքներ են իրականացվում: Պետության ռազմական բնագավառում այդ գործունեությունն իրականացնում են ինչպես պետական իշխանության (նաև տեղական ինքնակառավարման) բոլոր մարմինները, այնպես էլ հատկապես այդ նպատակով ստեղծված և գործող պետական մարմիններն ու կազմակերպությունները, որոնց ամբողջությունն էլ կազմում է պետության ռազմական կազմավորումը²: Մասնագիտական գրականության մեջ և ոլորտի քաղաքականությանը վերաբերող պաշտոնական աղբյուրներում «ռազմական անվտանգություն», «ռազմական ներուժ» և այլ նմանատիպ բաղադրյալ տերմիններում «ռազմական» բաղադրիչի փոխարեն հաճախ հանդիպում են «պաշտպանական» տերմինի կիրարկումներ: Սակայն, հստակ ընդգծվում է այն հիմնավոր դիրքորոշումը, որ նման մոտեցման հիմքում չպետք է գնահատել զուտ բառային մակարդակի փոխարինումը:

ՀՀ արտաքին քաղաքականության համատեքստում գործադիր իշխանության ոլորտային մարմնի՝ արտաքին գործերի նախարարության պաշտոնական կայքում բացազատվում է երկրի պաշտպանական քաղաքականությունը, սակայն այն ներկայացնելով ՆԱՏՕ-ում Հայաստանի մշտական ներկայացուցչությանը վերաբերող հատվածում: Տեղին է նկատել, որ նման մոտեցման հետ միաժամանակ տրվում են պաշտպանության քաղաքականության նպատակը, բնույթը և կոչվածությունը: Այն է՝ «ՀՀ պաշտպանական քաղաքականությունը նպատակառոտորակ է երաշխավորելու երկրի անվտանգությո-

յունը, հիմնարար արժեքները և ամրապնդելու խաղաղությունն ու անվտանգությունը տարածաշրջանում: Պաշտպանական քաղաքականությունն իր բնույթով պաշտպանողական է՝ նպատակառոտորակ զարգացնելու անվտանգության երաշխիքները և Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման անհրաժեշտ քաղաքական-ռազմական նախապայմանների ստեղծելուն: Պաշտպանական քաղաքականությունը նաև օժանդակում է ահաբեկչության դեմ միջազգային պայքարին, մասնակցությանը միջազգային գործողություններին, կատարելագործված փոխգործակցությունը տարբեր երկրների ու միջազգային անվտանգության կազմակերպությունների ուժերի հետ»³: Միաժամանակ պետք է նաև փաստել, որ ոչ ՀՀ պաշտպանության ոլորտի էլեկտրոնային ռեսուրսներում (ներառյալ դրանով հրատարակված բազմաթիվ ծրագրերում՝ պաշտպանության ռազմավարական վերանայում, հանրային իրազեկման փաստաթուղթ, զինված ուժերի զարգացման ծրագրեր և այլն), ոչ մասնավորապես, օրինակ, ՀՀ պաշտպանության նախարար Դ.Տոնոյանի տեսլականում՝ կապված երկրի պաշտպանության համակարգի զարգացման ու ոլորտի կատարելագործման առաջնահերթությունների հետ⁴, և ոչ էլ ոլորտային նորմատիվ փաստաթղթերում (օրինակ, «Պաշտպանության մասին» օրենք⁵, ռազմական դոկտրին և այլն) հստակորեն ամրագրված չէ ռազմական քաղաքականության բնորոշումը, այլ տարբեր բովանդակային ենթա-

¹ Տես ՀՀ պաշտպանության նախարար Դ.Տոնոյանի տեսլականը՝ կապված երկրի պաշտպանության համակարգի զարգացման ու ոլորտի կատարելագործման առաջնահերթությունների հետ, 9 հուլիսի 2018թ., հասանելի է՝ [<http://mil.am/hy/news/5402>]

² Քոչարյան Ս.Տ., Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 167

³ ՀՀ արտաքին գործերի նախարարություն, Հայաստան-ՆԱՏՕ համագործակցություն, Պաշտպանական անվտանգություն և ռազմական խնդիրներ, 2019թ., հասանելի է՝ [<http://www.nato.mfa.am/hy/issues/>]

⁴ Նշված ծրագրային փաստաթղթերի, ՀՀ պաշտպանության նախարար Դ.Տոնոյանի տեսլականի և մի շարք այլ իրավաքաղաքական ամրագրումների մասին լրացուցիչ տես ՀՀ պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքում, հասանելի է՝ [<http://mil.am>]

⁵ «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածում որպես օրենքում օգտագործվող հիմնական հասկացություն սահմանվում է պաշտպանության ոլորտի քաղաքականությունը. Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության ապահովման գերակայությունների սահմանում և իրականացում, այդ թվում՝ պաշտպանության ռազմավարական պլանավորման և պաշտպանության ռազմավարական վերանայման, ռազմավարական առաջնորդող փաստաթղթերի ընդունման միջոցով: Տես «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ ՊՏ 2017.12.06/73 (1348), 3-րդ հոդված, հասանելի է՝ [<http://www.arlis.am>]

տեքստերով ներկայացվում են այդ քաղաքականության տարաբնույթ հարցեր ու բացազատումներ:

Իմաստաբանական տեսանկյունից՝ արևմտյան քաղաքագիտության մեջ ընդունված է «պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը: «Պաշտպանական» (defence) հասկացությունը վերաբերում է պետության ընդհանուր քաղաքականության այն մասին, որը պետությունը վարում է արտաքին զինված հարձակումից իր անվտանգությունն ապահովելու համար՝ կիրառելով ամբողջ պաշտպանական ներուժը (զինված ուժեր, տնտեսական, քաղաքական, սոցիալական, հոգևոր-մշակութային ոլորտներ): «Ռազմական» (military) հասկացությունն ունի ավելի նեղ իմաստ և ներառում է զուտ զինված պայքարի միջոցներով այդ հարձակմանը դիմակայելու տվյալ պետության կարողությունը⁶: Մինչդեռ արևելյան (մեծապես՝ ռուսական) մշակույթում օգտագործվում է հիմնականում, «ռազմական» (военный) հասկացությունը: Քանի որ հայկական ռազմական մշակույթը վերջին երկու դարում զարգացել է գերազանցապես ռուսականի ազդեցության տակ և դրա շրջանակներում, ապա մեզանում ևս շատ հաճախ օգտագործելի է «ռազմական» տերմինը:

Միաժամանակ, հետազոտական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ արդի շրջանում Ռուսաստանում էլ առկա են «պաշտպանական» հասկացությանը նախապատվություն տալու միտումներ: Օրինակ, դրա վերաբերյալ ՌԴ Ռազմական գիտությունների ակադեմիայի նախագահ, բանակի գեներալ Մ. Գարեևը գրում է. «Ժամանակակից սպառնալիքների բնույթի և դրանց հակազդեցության եղանակների գնահատման ժամանակ ձևավորվել են երկու մոտեցում: Առաջինը, որը կիրառվել է ռազմական դոկտրինում (խոսքը ՌԴ նախագահի 2000թ. փետրվարի 5-ի հրամանագրով հաստատված

Ռազմական դոկտրինի մասին է⁷, նույնական մոտեցում է դրսևորվում նաև ՌԴ նախագահի 2014թ. դեկտեմբերի 25-ի հրամանագրով հաստատված դոկտրինի նոր խմբագրությամբ տարբերակում⁸), կողմնորոշված է միայն դեպի ռազմական սպառնալիքներ: Երկրորդը բխում է ելնել աշխարհում կատարվող արմատական փոփոխություններից և հաշվի են առնվում ավելի լայն շրջանով սպառնալիքները, որոնք առաջ են բերվում ինչպես ռազմական, այնպես էլ ոչ ռազմական միջոցներով: ԽՍՀՄ և Հարավայսլավիայի փլուզման, Վրաստանում, Ուկրաինայում, Ղրղզստանում ու այլ տարածաշրջաններում տեղի ունեցած գունավոր հեղափոխությունները կամ դրանց փորձերը ցույց են տալիս, որ գլխավոր սպառնալիքները օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն և իրագործվում են ոչ միայն և ոչ այնքան ռազմական միջոցներով ու եղանակներով, այլ հիմնականում քաղաքական-դիվանագիտական, տնտեսական, տեղեկատվական ազդեցության գաղտնի և բացահայտ մեթոդներով, տարբեր կարգի քայլից գործողություններով և այլ երկրների ներքին գործերին միջամտությամբ⁹:

Եթե պետության ռազմական հայեցակարգային փաստաթղթերով (դոկտրիններով) սահմանվեն միայն ռազմական սպառնալիքները և երկրի անվտանգության ապահովման ռազմական եղանակները, ապա առաջ կգա առանձին «դոկտրին» ունենալու անհրաժեշտություն, այն է՝ ունենալ հավելյալ հայեցակարգ, որը կսահմանի այսպես կոչված «ոչ ռազմական» սպառնալիքներին հակազդեցության ռազմավարությունը: Բայց այդ, շատ դեպքերում ռազմական և ոչ ռազմական սպառնալիքները հնարավոր չէ միմյանցից զատել, դրանք սերտորեն փոխկապված են, ինչպես նաև հաճախ դիվանագիտական «ճնշումը» կամ տնտեսական պատժա-

⁶ Քոթանջյան Հ.Ս., Չիլինգարյան Դ.Ս., Ավետիսյան Վ.Պ., Մինայան Ա.Ա., «Պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը՝ որպես Հայաստանում պաշտպանական բարեփոխումների իրակա; նացման տեսական-մեթոդաբանական գործիք: ՀՀ ՊՆ ԱՌԷԻ-ի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, 2009, հմ. 1-2, էջ 10

⁷ Военная доктрина Российской Федерации, Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 5 февраля 2010 года, հասանելի է [http://kremlin.ru/supplement/461]

⁸ Военная доктрина Российской Федерации, Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 25 декабря 2014 года, հասանելի է [http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_172989/]

⁹ Гареев М.А., Перспективы развития геополитической обстановки в мире и пути обеспечения оборонной безопасности России, «ПОЛИТИКА», №2 (20), 2001, стр. 99-108

միջոցները աջակցություն են ստանում զինված շրջափակման, այլ տեսակի ուժային ճնշման ձևով:

Այդ պարագայում արդարացված է այն մտեցումը, որ բոլոր ռազմական և ոչ ռազմական սպառնալիքները դիտարկվում են դրանց օրգանական միասնության մեջ և երկրի անվտանգության ապահովմանը վերաբերող պաշտոնական տեսակետները ներկայացվում են մեկ փաստաթղթով՝ անվանակոչելով «պաշտպանական դոկտրին»:

Հետևաբար, պետության ընդհանուր քաղաքականության այն մասը, որը վերջինս արտաքին ագրեսիային դիմակայելու նպատակով վարում է ռազմական, տնտեսական, քաղաքական, սոցիալական, հոգևոր-մշակութային և այլ ոլորտներում, կոչվում է պաշտպանական քաղաքականություն: Նշվածից էլ բխում է այն, որ ռազմական քաղաքականությունն ինքնին կարելի է բնորոշել որպես պաշտպանական քաղաքականության մաս, ինչը նպատակաուղղված է զինված ուժերի նախապատրաստմանը արտաքին զինված ագրեսիայի հետմղմանը: Ռազմական քաղաքականությունը որոշում է երկրի զինված ուժերի կառավարման, համալրման, սպառազինման, մարտական և օպերատիվ պատրաստման, կադրային պլանավորման և ապահովման այլ համակարգերի գործունեությունը:

Պաշտպանական քաղաքականությունը խաղաղ և պատերազմական շրջանների համար տարբեր է: Մինևույն ժամանակ, մեկ ամբողջություն ներկայացնող պաշտպանական քաղաքականությունն ունի երկու, թեև սերտորեն փոխկապված, սակայն բովանդակությամբ և իրականացման ձևերով խիստ տարբեր բաղադրիչներ՝ ներքին և արտաքին¹⁰:

Ներքին բաղադրիչը, հիմնված լինելով գլխավորապես ներպետական իրավական նորմերի վրա, նպատակաուղղված է պետության պաշտպանական ներուժի

ձևավորմանն ու կատարելագործմանը, ռազմական կազմակերպվածքի ստեղծմանը, պահպանմանն ու պատրաստմանը, ռազմական շինարարությանը և զինված բռնության միջոցների՝ օրենքով սահմանված կարգով կիրառմանը: Հենվելով պետության ռազմական, տնտեսական, սոցիալական, մտավոր, հոգևոր-մշակութային ներուժի վրա՝ այն արտացոլում է հետևյալ սկզբունքները.

- պետության պաշտպանական անվտանգության շահերի և իրական հնարավորությունների համապատասխանություն,

- պաշտպանական խնդիրների լուծման համար պետության կենսագործունեության տարբեր ոլորտներում գործադրվող միջգերատեսչական ջանքերի համադասում ու համակարգում, ինչպես նաև կառուցակարգերի փոխգործության ապահովում,

- պետության սոցիալ-տնտեսական ու ռազմական-ռազմավարական առավելությունների զարգացում և օգտագործում,

- ռազմաքաղաքական ու ռազմավարական խնդիրների լուծում նվազագույն մարդկային, քաղաքական, բարոյական ու նյութական ռեսուրսների ծախսմամբ,

- ամբողջ պետության, այդ թվում՝ նրա զինված ուժերի, մշտական պատրաստություն հնարավոր ագրեսիայի երաշխավորված հետմղմանը,

- խելացի ռազմական բավարարություն, հնարավոր հակառակորդների կողմից ռազմական գերակշռության կանխում, հատկապես՝ զինված պայքարի կարևոր միջոցների մշակման ու հակառակորդի կողմից հանկարծակի կիրառման առումով:

Արտաքին բաղադրիչը, հիմնված լինելով ներպետական իրավական ակտերում նորմատիվային արտացոլում ստացած համապատասխան միջազգային իրավական նորմերի ու պետության միջազգային պայմանագրերի և արտաքին քաղաքականության հայեցակարգի վրա, կապված է բնակչության, պետության ինքնիշխանության ու տարածքային ամբողջականության պաշտպանության, հնարավոր արտաքին ագրեսիայի կանխման և հետմղման, ինչպես նաև պետության սահմաններից դուրս գտնվող որոշակի տարածաշրջաններում պաշտպանողական կամ ագրեսիվ նվաճողական նպատակների

¹⁰ Քոթանջյան Հ.Ս., Չիլինգարյան Դ.Ս., Ավետիսյան Վ.Պ., Մինասյան Ա.Ա., «Պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը՝ որպես Հայաստանում պաշտպանական բարեփոխումների իրակա: Նացման տեսական-մեթոդաբանական գործիք: ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, 2009, հմ. 1-2, էջ 12

իրականացման հետ: Ներառելով արտաքին ռազմական քաղաքականությունն իր բոլոր ոլորտներով և ամբողջ գործիքարանով հանդերձ՝ այն արտացոլում է հետևյալ սկզբունքները.

- արտաքին ռազմավարական-անվտանգային երկարաժամկետ նպատակների և միջազգային անվտանգային միջավայրի զարգացումների համապատասխանություն,

- պաշտպանական խնդիրների լուծման համար քաղաքական, տնտեսական, դիվանագիտական, տեղեկատվական ու ռազմական միջոցների համադասում,

- հավանական հակառակորդ պետությունների պաշտպանական համակարգերում եղած բացասական կողմերի, ինչպես նաև նրանց փոխհարաբերությունների համակարգում գոյություն ունեցող հակասությունների օգտագործում,

- առավել մեծ թվով դաշնակիցների ձեռքբերում և նրանց համատեղ ջանքերի միասնականության ապահովում,

- հնարավոր հակառակորդների հետևողական մեկուսացում և թուլացում,

- հնարավոր գլխավոր հակառակորդների դեմ պայքարում առավել կարևոր խնդիրների լուծման համար ռազմական, ռազմատնտեսական ու դիվանագիտական ջանքերի կենտրոնացում:

Որպես բաղադրիչների և ապահովման ուղղությունների տարանջատման օրինակ կարելի է նշել նաև ռուսական գրականության շրջանակներում հանդիպող տարբեր դիրքորոշումներ, որոնք առավելապես հիմնվում են նաև ռազմաքաղաքական մասնագիտական բառարանում նշված ներքին ու արտաքին տարրերի տարանջատումը: Մասնավորապես, որպես ռազմական քաղաքականության ներքին բաղադրիչ ընդգծվում են ռազմական կառույցի ստեղծման, պահպանման և զարգացման, ռազմական շինարարության ու զինված բռնությունների կանխման և հակազդման կառուցակարգերը, իսկ արտաքին բաղադրիչը կապված է պետության պաշտպանության ապահովման, ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության և անկախության պահպանման, հնարավոր արտաքին ազդե-

սիան կանխելու, խափանելու և դադարեցնելու հետ¹¹:

Վերլուծելով ոլորտային օրենսդրական հիմնական ակտերի («Պաշտպանության մասին», «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին», «Զորահավաքային նախապատրաստության և զորահավաքի մասին»¹²), ինչպես նաև 2007թ. ՀՀ նախագահի հրամանագրերով հաստատված ազգային անվտանգության ռազմավարության և ռազմական դոկտրինի բովանդակային առանձնահատկությունները՝ կարելի է փաստել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ընդունված է ռազմավարական տրամաչափի ազգային անվտանգության իրավաքաղաքական հենքի ապահովման երկաստիճան համակարգ: Պաշտպանական քաղաքականության հիմնադրույթները ձևակերպված են «Ազգային անվտանգության ռազմավարության» պաշտպանական բաժնում և դրա վրա հիմնվող «Ռազմական դոկտրինում»: ԱՄՆ-ում և մի շարք այլ արևմտյան պետություններում տվյալ համակարգը եռաստիճան է. այն ներառում է «Ազգային անվտանգության ռազմավարությունը», «Պաշտպանական ռազմավարությունը» և «Ռազմական դոկտրինը» («Ռազմական ռազմավարությունը»):

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ որպես ազգային անվտանգության հիմնարար արժեք նշված է, որ Հայաստանի Հանրապետությունն ապահովում է իր տարածքային ամբողջականությունը, սահմանների անձեռնմխելիությունը, բնակչության ֆիզիկական գոյությունը¹³: Ըստ այդմ, պաշտպանական քաղաքականության գլխա-

¹¹ Война и мир, в терминах и определениях. Военно-политический словарь под общ. ред. Д.Рогозина, 2011, изд-во ВЕЧЕ, стр. 255-260, հասանելի է՝ [http://voina-imir.ru/chapter/2]

¹² «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» (ՀՀ ՊՏ 2007/4, 17.01.2007), «Զորահավաքային նախապատրաստության և զորահավաքի մասին» (ՀՀ ՊՏ 1999/8(74), 01.04.1999) և «Պաշտպանության մասին» (ՀՀ ՊՏ 2008/73, 24.12.2008) ՀՀ նախկին օրենքներով նախատեսված կարգավորումները ներառվել են «Պաշտպանության մասին» ՀՀ նոր օրենքում, ՀՀ ՊՏ 2017.12.06/73(1348), հասանելի է՝ [http://www.arlis.am]

¹³ ՀՀ Նախագահի 2007 թվականի փետրվարի 7-ի «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» թիվ ՆՀ-37-Ն հրամանագիր, ՀՀ ՊՏ 2007.02.15/11, 07.02.2007, հասանելի է՝ [http://www.arlis.am]

վոր խնդիրն է այդ նպատակների իրականացումը՝ միաժամանակ հղում կատարելով, որ պաշտպանության բնագավառի առաջնություններն ու նպատակները պետք է ներկայացվեն ռազմական դոկտրինի միջոցով: ՀՀ պաշտպանական քաղաքականությունը, համաձայն «Ռազմական դոկտրինի» հետևյալ դրույթի՝ «Հայաստանի Հանրապետությունն իր ռազմական անվտանգությունն ապահովում է իր բոլոր ուժերի, միջոցների և ռեսուրսների համընդհանուր և ամբողջական կիրառմամբ»¹⁴, իրականացվում է կենսագործունեության բոլոր ոլորտներում՝ ապահովելով դրանց համադասված զարգացումն ի նպաստ պետության պաշտպանական հզորության զարգացման: Համաձայն ռազմական դոկտրինի՝ ՀՀ ռազմական անվտանգության ապահովումը պետության կարևորագույն գործառնություններից է և ներառում է սպառնալիքների ու վտանգների ժամանակին բացահայտումն ու գնահատումը, դրանց հասունացման կանխատեսումը, կանխումը, կասեցումն ու չեզոքացումը:

Այդուհանդերձ, պետք է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում պաշտպանական քաղաքականության մշակման, ռազմավարական տրամաչափի որոշումների ընդունման ու կատարման համակարգում հնարավոր չէ ապահովել անթերի գործառնություն, որից ելնելով էլ այն պահանջում է հետևողական և աշխարհաքաղաքական, տարածաշրջանային ու ազգային անվտանգության քաղաքականության զարգացումներին համահունչ ու ներառող կատարելագործում: Դա բացատրվում է նաև ավանդույթային մոտեցումների որոշակիորեն արմատավորման հանգամանքով:

Պաշտպանական քաղաքականության ապահովման գործընթացում ընդգծված կարևորություն է ստանում նաև միջգերատեսչական համագործակցությամբ ռազմավարական տրամաչափի վերոնշյալ փաստաթղթերի մշակման ու որոշումների ընդունման մշակույթը: Առաջին այդպիսի փորձը, և բավականին հաջող, կատարվեց 2006թ. «Ազգային անվտանգության ռազմավարության» նախա-

գծի մշակման ընթացքում: Այն ժամանակ ռազմավարության մշակմամբ զբաղվող միջգերատեսչական հանձնաժողովը, որը հիմնականում կազմված էր շահագրգիռ գերատեսչությունների ղեկավարների՝ անվտանգության ոլորտի համար պատասխանատու տեղակալներից, օգտագործելով ամերիկյան պրակտիկայում լայնորեն կիրառվող «Դելֆի» եղանակը, մշակեց և Ռասաստանի ու ԱՄՆ-ի համապատասխան առաջատար գիտական կենտրոնների, ինչպես նաև ՆԱՏՕ-ի փորձագետների միջազգային խմբի, ՀՀ առաջատար գիտակրթական կազմակերպությունների և օրենսդիրների միջավայրում հաջողությամբ փորձարկեց ռազմավարության նախագիծը: Բացի այդ, տարբեր գերատեսչություններում զուգահեռ մշակվեցին ռազմավարության իրականացմանն ուղղված ոլորտային ծրագրերը: Երկրորդ փորձն արվեց ՀՀ ռազմական դոկտրինի մշակման ժամանակ: Արհեստավարժ ռեսուրսի, այդ թվում՝ մասնագիտացված վերլուծական կազմակերպությունների ներգրավումը հատկապես կարևոր է ոչ միայն պաշտպանության քաղաքականության, այլ նաև ռազմական քաղաքականության մշակման և այդ ոլորտում ռազմավարական որոշումների ընդունման ժամանակ:

Այդպիսով կարելի է ամփոփել, որ Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ապահովման կարևոր բաղադրիչներից է պաշտպանական քաղաքականությունը, որն ըստ էության առնչվում է պետության և հասարակության կենսագործունեության բոլոր ոլորտներին: Պաշտպանական քաղաքականության մշակման և այդ ոլորտում որոշումների ընդունման արդյունավետության ապահովման կարևոր միջոց է համապատասխան մտավոր ներուժի ձևավորումը, համախմբումը և զարգացումը, այդ թվում՝ անկախ փորձագետների և հասարակական կազմակերպությունների ներգրավմամբ: ՀՀ-ում նպատակահարմար է քննադատաբար ընդօրինակել և ներդրել ազգային, հատկապես՝ պաշտպանական անվտանգության ոլորտում որոշումների ընդունման արտասահմանյան առաջավոր քաղաքական մշակույթը՝ դրա տեղայնացմամբ, այն օրգանապես համադրելով հայկական ավանդական մոտեցումների և մյուս դրական տարրերի հետ:

¹⁴ ՀՀ Նախագահի 2007 թվականի դեկտեմբերի 25-ի «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական դոկտրինը հաստատելու մասին» թիվ ՆՀ-308-Ն հրամանագիր, ՀՀ ՊՏ 2008/1, 07.01.2008, հասանելի է՝ [<http://www.arlis.am>]

ՀՀ պաշտպանական համակարգի զարգացումը պահանջում է զինված պայքարի միջոցների զարգացման և դրա եղանակների ու ռազմավարությունների համապատասխան փոփոխման համաշխարհային միտումների ներքեռնում, մասնավորապես՝ կարևոր ուղղություններից մեկի՝ զինված ուժերի օժտումը բարձր տեխնոլոգիաների վրա հիմնվող «ցանցակենտրոն պատերազմներ» վարելու կարողությամբ:

Միաժամանակ, պաշտպանական քաղաքականության շրջանակներում բարեփոխումների իրականացման ընթացքում պաշտպանական-անվտանգային համակարգի ու գործունեության արդյունավետությունը կարող է ժամանակավորապես նվազել, քանի որ գործող կառուցակարգերի վերափոխման կամ նոր կառուցակարգերի ներդրման պարագայում ի հայտ են գալիս անճշտություններ, թերություններ, ընդհատումներ, որոնց վերացման համար ժամանակ է պահանջվում: Սակայն, Հայաստանը, ելնելով առկա ռազմաքաղաքական իրադրությունից, իրավունք չունի կատարելու անհաշվենկատ քայլեր, որոնք թեկուզ ժամանակավորապես կարող են բացասաբար անդրադառնալ զինված ուժերի մարտունակության մակարդակի վրա, հետևաբար՝ այդպիսով թե պաշտպանական քաղաքականության և թե դրա հիմնական առանցքը կազմող ռազմական քաղաքականության մեջ Հայաստանի Հանրապետության համար բացառվում է «սխալի իրավունքը»:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ ՊՏ 2017.12.06/73 (1348), հասանելի է [http://www.arlis.am]
2. «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ ՊՏ 2007/4, 17.01.2007, հասանելի է [http://www.arlis.am]
3. «Զորահավաքային նախապատրաստության և գորահավաքի մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ ՊՏ 1999/8(74), 01.04.1999, ներկայումս չի գործում, հասանելի է [http://www.arlis.am]
4. «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ ՊՏ 2008/73, 24.12.2008, ներկայումս չի գործում, հասանելի է [http://www.arlis.am]
5. ՀՀ Նախագահի 2007 թվականի փետրվարի 7-ի «Հայաստանի Հանրապետության ազգային

անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» թիվ ՆՀ-37-Ն հրամանագիր, ՀՀ ՊՏ 2007.02.15/11, 07.02.2007, հասանելի է [http://www.arlis.am]

6. ՀՀ Նախագահի 2007 թվականի դեկտեմբերի 25-ի «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական դոկտրինը հաստատելու մասին» թիվ ՆՀ-308-Ն հրամանագիր, ՀՀ ՊՏ 2008/1, 07.01.2008, հասանելի է [http://www.arlis.am]
7. ՀՀ արտաքին գործերի նախարարություն, Հայաստան-ՆԱՏՕ համագործակցություն, Պաշտպանական անվտանգություն և ռազմական խնդիրներ, 2019թ., հասանելի է [http://www.nato.mfa.am/hy/issues/]
8. ՀՀ պաշտպանության նախարար Դ.Տոնոյանի տեսլականը՝ կապված երկրի պաշտպանության համակարգի զարգացման ու ոլորտի կատարելագործման առաջնահերթությունների հետ, 9 հուլիսի 2018թ., հասանելի է [http://mil.am/hy/news/5402]
9. Քոթանջյան Հ.Ս., Չիլինգարյան Դ.Ս., Ավետիսյան Վ.Պ., Մինայան Ա.Ա., «Պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը՝ որպես Հայաստանում պաշտպանական բարեփոխումների իրականացման տեսական-մեթոդաբանական գործիք: ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, 2009, հմ. 1-2, 8-21 էջեր
10. Քոչարյան Ս.Տ., Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, 373 էջ
11. Военная доктрина Российской Федерации, Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 5 февраля 2010 года, հասանելի է [http://kremlin.ru/supplement/461]
12. Военная доктрина Российской Федерации, Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 25 декабря 2014 года, հասանելի է [http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_172989/]
13. **Гареев М.А.**, Перспективы развития геополитической обстановки в мире и пути обеспечения оборонной безопасности России, “ПОЛИТИКА”, №2 (20), 2001, стр. 99-108
14. Война и мир, в терминах и определениях. Военно-политический словарь под общ. ред. Д. Рогозина, 2011, изд-во ВЕЧЕ, 640 стр., հասանելի է [http://voina-i-mir.ru/chapter/2]

Сдана/Հանձնվել է՝ 15.12.2019

Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 18.12.2019

Принята/Ընդունվել է՝ 20.12.2019